

Devět desetiletí psychologie na Masarykově univerzitě v Brně

Mojmír Svoboda

Psychologický ústav, Masarykova Univerzita v Brně

Abstrakt

Článek shrnuje vznik a vývoj výuky psychologie na filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Psychologický ústav filozofické fakulty v Brně je nejstarším univerzitním učilištěm na území bývalého Československa. Je uváděn kvalitativní i kvantitativní nárůst přednášených disciplín i počtu posluchačů.

Klíčová slova

výuka psychologie od vzniku Masarykovy univerzity, založení Psychologického ústavu 1926, peripetie forem a obsahu výuky psychologie

V roce 1919 byla v Brně založena druhá univerzita v novém samostatném československém státě. Sestávala ze čtyř fakult – lékařské, právnické, filozofické a přírodovědecké. První dvě jmenované fakulty zahájily svoji činnost neprodleně, na filozofické a přírodovědecké fakultě začaly přednášky v roce 1921. Posluchači filozofie si mohli zapisovat i přednášky z psychologie. Jedním ze zakládajících členů učitelského sboru byl i docent Mihajlo Rostohar, který patřil na Karlově univerzitě v Praze k Masarykovým žákům.

V roce 1926 byl založen Psychologický ústav filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně roku a od té doby se konaly přednášky z tohoto oboru pro posluchače fakulty v systematičtější podobě. Prvním ředitelem ústavu byl ustanoven prof. Mihajlo Rostohar. Učitelů psychologie nebylo mnoho, zato patří všichni k pilířům české psychologie; jako asistent se objevil PhDr. Vilém Chmelař, později zde působil i doc. Ferdinand Kratina (Svoboda, 2006). Ke dni 3. 5. 1927 byly schváleny Stanovy Psychologického ústavu Ministerstvem školství a národní osvěty. Ze stanov uveďme malou citaci: „Účelem psychologického ústavu jest, jednak vzdělávat své členy k samostatné práci vědecké v psychologii metodami experimentálně empirickými, jednak však odborně připravovati posluchače filosofické fakulty k učitelství na středních školách.“

Samostatně se psychologie v našem státě studuje (s jistou mírou volnosti v definování) od roku 1948, kdy bylo zavedeno tzv. *reformované studium na vysokých školách*. (V té době přednášeli psychologii jen dva interní vyučující – prof. Vilém Chmelař a doc. Lidmila Kolářiková). Obory se začaly profilovat, skončilo období libovolných seskupení volně zapisovaných přednášek a jednotlivé specializace se vyučovaly podle pevně stanovených studijních plánů. V letech 1948 - 1953 bylo studium na filozofické fakultě, a tím i studium

psychologie, osmismestrové. Od školního roku 1953/54 bylo prodlouženo na pět let, což trvá dosud (Svoboda 1974).

Politické klima neúprosně ovlivňovalo studium oborů, které byly považovány za ideologicky nepevné, ba až škodlivé (psychologie, sociologie, filozofie a další). Aby obory mohly přežít, docházelo někdy k jejich přeznačování – viz např. „marxisticko-leninská sociologie“. V sedmdesátých letech nebylo možno studovat samostatnou psychologii, ta si svoje místo na fakultě uchovala jen díky spojení s dalším předmětem (např. ruštinou či pedagogikou). Naštěstí toto období netrvalo dlouho.

Studium psychologie prodělalo za uplynulá léta výraznou obsahovou změnu a diferenciaci, která je charakterizována jednak přechodem od původního „čistě akademického“ typu k širšímu začlenění oboru do společenských, přírodních a technických disciplín, jednak rychle se rozvíjejícími poznatky základních psychologických úseků a propracováním jednotlivých specializací i změnami jejich váhy v běhu společenských a ekonomických změn.

Důležitým krokem bylo zavedení souborné zkoušky z psychologie v polovině studia. Tato komisionální zkouška byla realizována poprvé v roce 1968 (Svoboda, 1998 b). Po roce 1989 byla zavedena i tzv. postupová zkouška, a to v prvním ročníku. Její složení do konce druhého semestru bylo *conditio sine qua non* dalšího studia a sloužila jako filtr pro setrvání na fakultě.

Snaha umožnit studium většímu počtu uchazečů byla jedním z důvodů zavedení *kreditního systému studia* v roce 1993/4 (Svoboda, 1998 a). Druhým motivem byla snaha více otevřít vzdělávací model, učinit posluchače více zodpovědným za svoje studium. Ten může do značné míry participovat na konstrukci svého studijního plánu. Systém poněkud uvolňuje ruce učitelům a umožňuje jim učit více disciplín.

Dřívější ročníkový způsob výuky předepisoval neměnný sled jednotlivých disciplín a neprostupnost jednotlivých ročníků. Student musel mít splněny všechny požadavky (tj. zkoušky a zápočty) jednoho ročníku, aby mohl postoupit do vyššího. Kreditní systém ruší ročníkovou strukturu a používá pojmu „rok studia“, tzn. kolikátým rokem je student na fakultě. Během celého studia jsou dva podstatné kontrolní body: souborná zkouška (po 6 semestrech studia) a státní závěrečná zkouška (Svoboda & Stránská, 2008).

Souborná zkouška slouží jako ověření zvládnutí první části studia, obsahující předměty spíše teoretické, resp. předměty týkající se příbuzných či „podpůrných“ disciplín.

Studium na FF je koncipováno tak, že v druhém cyklu studia jsou studenti seznámeni s konkrétními psychologickými vyšetřovacími, poradenskými a terapeutickými postupy a vycházejí ze znalosti disciplín prvního cyklu. Samo absolvování prvního cyklu nepřipraví posluchače na samostatné působení v praxi, proto je PsÚ zastáncem neděleného kontinuálního pětiletého studia (Svoboda, 1996; Svoboda & Stránská, 2008).

Výuka psychologie na PsÚ FF MU nekončí na pregraduální úrovni. Ústav realizuje též doktorské studium (končící titulem Ph.D.) v oboru obecná, klinická a sociální psychologie. Zájem o studium je stále vysoký a nelze jej zdaleka uspokojit. Příjímávací řízení do doktorského studia probíhá dvakrát ročně, aktuálně studuje 44 posluchačů v denním a kombinovaném studiu, přičemž jejich počet je omezen kapacitou školitelů. Při vyšším počtu nelze postgraduálním studentům věnovat adekvátní péči.

Na základě požadavků Ministerstva zdravotnictví ČR realizuje PsÚ pro absolventy jednooborového studia psychologie již třetím rokem Akreditovaný kvalifikační kurz Psycholog ve zdravotnictví, bez jehož absolvování zdravotnická zařízení uchazeče o zaměstnání odmítají.

Roční počet zájemců se pohybuje v rozmezí 1200 – 1500 uchazečů, po převratu to bylo ještě více (Svoboda, 1992). Abychom umožnili studium i těm, kteří z různých důvodů nemohli či nemohou studovat v prezenčním studiu, bývá bienálně otevíráno i kombinované studium.

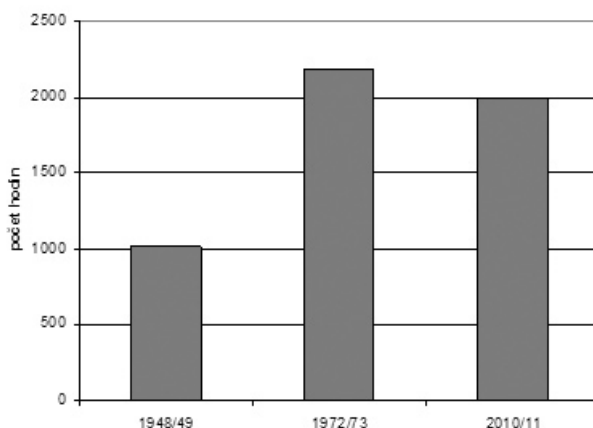
Snaha umožnit vzdělání co největšímu počtu studentů byla potencována i politikou státu, který preferoval velké počty vysokoškolských studentů. V posledních letech se trend pomalu mění. Velký počet studentů neumožňuje individuální výuku a vede k odosobnění. Nejde jen o český trend, s nárůstem počtu posluchačů se lze setkat i v dalších evropských zemích (Reykowski, 2004; Brzezinski et al., 2004).

Lze předpokládat, že se v příštích letech počty studentů sníží, což sebou nutně ponese i zkvalitnění výuky. Tyto počty lze zvládat zaváděním nových způsobů výuky – při dřívějších postupech by to nebylo absolutně možné. Připomeňme jen dostupnost literatury domácí i překladové, možnosti čerpat z elektronických médií. Zavedení e-learningu rovněž rozšiřuje obzory a možnosti. Nicméně kontakty s konkrétními vyučujícími a kontaktní výuka jsou neopominutelné.

V dalším uvádíme některá data, která ilustrují vývoj výuky psychologie. Zaměřili jsme se převážně na kvantitativní data, neboť podrobný kvalitativní soubor by si vyžádal rozsah několikanásobně větší, než máme k dispozici.

Srovnání seznamů přednášek ukazuje změny ve výuce, které za tu dobu nastaly. Tak např. v roce 1948/49 přednášeli v Brně dva vyučující celkem pět odborných předmětů (prof. Chmelař a doc. Kolářiková), v roce 1972/73 přednášelo 38 interních a externích učitelů 69 disciplín a v posledních letech zajišťuje 49 přednášejících 50 povinných a 85 volitelných předmětů (40 předmětů v 1. cyklu a 45 disciplín v 2. cyklu studia). Ústav tedy realizuje spolu s externími učiteli celkem 135 programů.

Zajímavé je srovnání počtu hodin, nutných k dosažení absolutoria psychologie za více než šedesát let, tedy od zavedení samostatného studia psychologie (Graf 1).

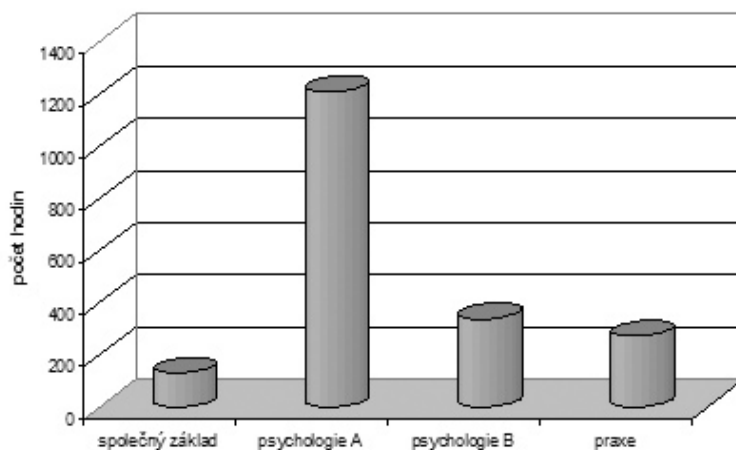

Graf 1. Počet hodin nutných k dosažení absolutoria.

Počet týdenních hodin měl vesměs vzestupný trend. Pochopitelně úroveň výuky nelze zvyšovat pouze extenzivně. Proto je patrný jistý úbytek počtu hodin v posledních letech

(souvisí i s přestavbou studia na kreditní systém), který je v souladu se studijními předpisy, platnými pro celou univerzitu, stanovujícími nejvyšší možný počet hodin týdně (týká se počtu povinných přednášek a dále nezbytného minima výběrových přednášek, tedy „B“ kreditů; ty je možno libovolně zapisovat i nad tuto hranici).

Současná struktura studia magisterské psychologie po kvantitativní stránce: Za celé studium posluchač prezenční formy magisterského studia psychologie absolvuje celkem 130 hodin výuky předmětů společného základu (filozofie, cizí jazyk, tělesná výchova), 1209 hodin přímé výuky povinných předmětů studijního oboru (kredity A), minimálně 338 hodin výuky povinně volitelných předmětů (kredity B) a 272 hodin praxí a stáží (Graf 2).

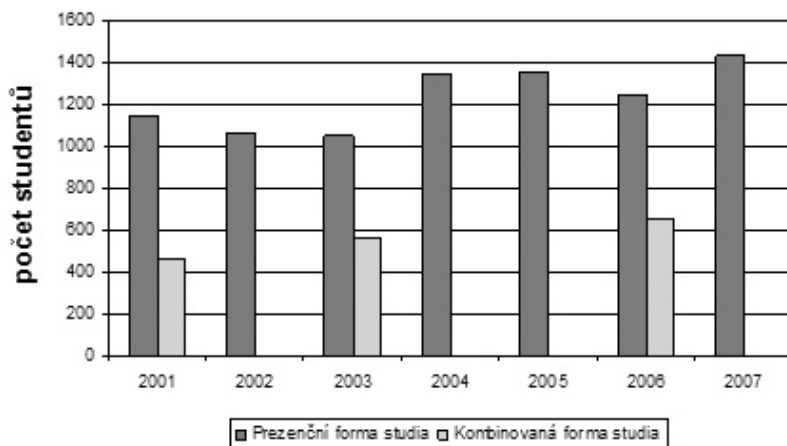

Graf 2. Počet hodin různých typů výuky v současné struktuře magisterského studia, data za akademický rok 2010/2011.

Dlouhodobě velký zájem o jednooborové magisterské studium psychologie na Filozofické fakultě MU v Brně se odráží v počtu uchazečů o studium, a to jak o prezenční, tak i kombinovanou formu studia (Tabulka 1, Graf 3).

Tabulka 1. Počet uchazečů o studium 2001 – 2007.

Magisterské studium psychologie	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Prezenční forma studia	1146	1064	1048	1339	1354	1246	1433
Kombinovaná forma studia	458		567			651	

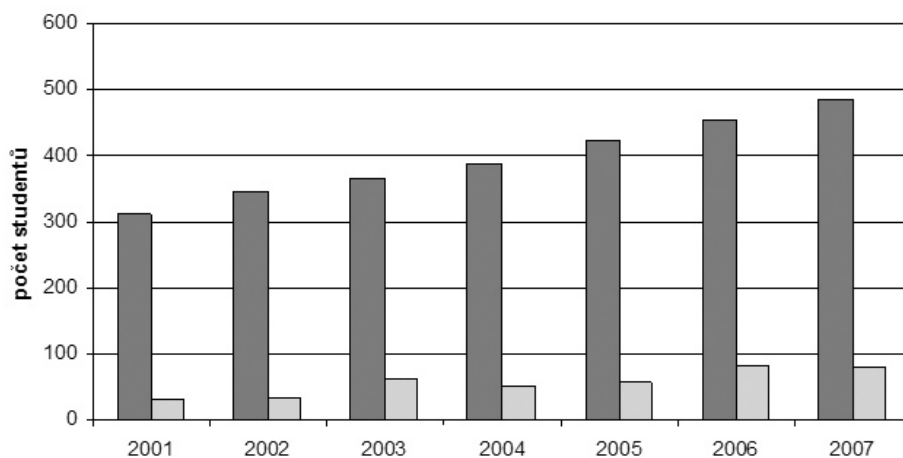

Graf 3. Počty zájemců o studium psychologie v letech 2001 až 2007.

V následující tabulce jsou uvedeny počty studentů, kteří studovali v letech 2001 – 2007 v prezenční i kombinované formě jednooborového magisterského studia psychologie (viz také Graf 4.).

Tabulka 2. Počet studentů 2001 – 2007.

Magisterské studium psychologie	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Počet studentů v prezenční formě	311	346		389	422	453	487
Počet studentů v kombinované formě	31	33		51	57	84	79

Graf 4. Počet studentů 2001 – 2007.

Avšak nejde jen o kvantitativní ukazatele. Možno si klást otázku, koho mají vlastně univerzity vychovávat, zda psychology – vědce či psychology – praktiky. Na jedné straně by dominovalo teoreticko-metodologické vzdělání, na druhé straně (a studenti to často vehementně vyžadují) by studium stálo na atraktivních psychoterapeutických technikách, možná tak ještě na rychlých a zajímavých diagnostických postupech. Lze tedy uvažovat, zda jde o psychologii teoretickou (akademickou), či i psychologii užitou (aplikovanou, praktickou). Avšak tato dichotomie je lichá, nejsou dvě psychologie. Matarazzo říká v názvu jednoho svého článku: „There is only one psychology, no specialities, but many applications“.

Standardy psychologického vzdělání jsou rozvrstveny následovně:

- a) vzdělání na metodologické úrovni
- b) vzdělání na úrovni praktických dovedností.

Ve jménu pluralismu, zapsaného ve Velké chartě evropských univerzit musí mít student bohatou nabídku programů při výuce psychologie. Z hlediska výchovy psychologů je nutno stavět na požadavku pětiletého jednooborového studia, zakončeného magisterským diplomem v psychologii, bez bližší specializace. Tu pak lze získat dalším postgraduálním vzděláním.

Závěr

Na několika údajích jsme se pokusili ve zkratce ilustrovat cestu, kterou se ubírala výuka psychologie na FF MU v Brně. Doufám, že se někdo chopí zhodnocení dalšího vývoje v roce 2026, kdy se bude slavit sto let od vzniku Psychologického ústavu.

Reference

- Brzezinski, J., Dolinski, D., & Strelau J. (2004). Standardy kształcenia na pięcioletnich studiach psychologicznych. Założenia, doświadczenia, nowe wyzwania. Konferencja *Nowe standardy kształcenia na pięcioletnich studiach magisterskich z zakresu psychologii*, Warszawa.
- Reykowski, J. (2004). Założenia europejskich studiów psychologicznych a kształcenie psychologiczne w Polsce. Konferencja *Nowe standardy kształcenia na pięcioletnich studiach magisterskich z zakresu psychologii*, Warszawa.
- Svoboda, M. (1974). Vývoj učebních plánů oboru psychologie na brněnské univerzitě v letech 1948–1973. In: *Sborník prací FF BU, řada I, 9*, 141–151.
- Svoboda, M. (1992). Příjímáčí řízení na vysoké škole v nových podmínkách. *16. Olomoucké psychologické dny*.
- Svoboda, M. (1996). Kreditní systém studia psychologie na filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. In: *Retrospektiva, reality a perspektiva psychologie na Slovensku. Zborník príspevkov VIII. zjazdu slovenských psychologov*. Bratislava.
- Svoboda, M. (2006). Sto let od narození profesora Roberta Konečného. *Universitas*, 2: 63 – 65.

- Svoboda, M. (1998 a). Komparace tradičního a kreditního studia psychologie na FF MU v Brně. *Přednáška na Univerzitě Poznání.*
- Svoboda, M. (1998 b). Kontinuita a diskontinuita ve vzdělávání psychologů. *XIV. Psychologické dny, Olomouc.*
- Svoboda, M., & Stránská, Z. (2008). Výuka magisterské psychologie dnes (včera, zítra). *XXIV. Psychologické dny, Olomouc.*

